

ОЦІНКА ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

В. І. Мотчаний, здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету

Миколаївський національний аграрний університет

У статті розглянуто особливості формування дохідної частини державного бюджету, проаналізовано структуру доходів державного бюджету, до якої входять податкові та неподаткові надходження, офіційні трансферти, цільові фонди, доходи від операцій з капіталом та інші надходження, наведено та розраховано динаміку їх зміни, висвітлено основні проблеми, які впливають на зміну у структурі доходів державного бюджету. Розкрито сутність поняття “державний бюджет”, “податкові надходження”, “неподаткові надходження”, “формування податкових надходжень бюджету”.

Ключові слова: державний бюджет, доходи бюджету, капітал, неподаткові надходження, податкові надходження, податки, офіційні трансферти, цільовий фонд.

Постановка проблеми. За сучасних економічних умов проблеми формування достатнього обсягу доходів бюджету та забезпечення ефективного їх використання набувають особливого значення. Соціально-економічний розвиток країни, а також регіонів забезпечується за рахунок бюджетних ресурсів, тому головним завданням держави є збалансування бюджетних доходів і видатків, оскільки значне перевищення видатків над доходами призводить до зростання державного боргу, дефіцитів бюджетів усіх рівнів, а це, в свою чергу впливає на підсилення економічної кризи країни.

Недоліки законодавства, переважання застарілих та неефективних підходів до організації бюджетних відносин з одночасним спадом в економіці погіршують наповнення бюджету і, таким чином, забезпечення соціально-економічного розвитку держави. Зауважимо, що зараз існує багато суперечок з приводу формування та використання коштів державного бюджету України. Однією з таких проблем є оцінка наповнення та ефективне використання державних коштів в Україні. Складність економічних відносин, що мають місце у процесі бюджетного забезпечення соціально-економічного розвитку, вимагає більш детального вивчення характеру та напрямів таких відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні особливу увагу питанням формування державного бюджету приділяють у своїх роботах такі вітчизняні вчені та науковці, як: Р. Й. Бачо [1], А. О. Нікітішин [6], С. І. Юрій [8] та ін. Особливо актуальною залишається проблема оцінки формування державного бюджету та ефективності використання фінансових ресурсів держави. Ефективне функціонування державного бюджету в цілому можливе лише за умови, що всі його складові діють і взаємодіють у межах

свого функціонального призначення та пов'язані між собою. Система доходів державного бюджету є складною, багатогранною системою, на яку впливають внутрішні та зовнішні фактори, тому шляхи удосконалення наповнення дохідної частини бюджету повинні коригуватися, коли економіка країни знаходиться в умовах нестабільності.

Формулювання цілей статті. Головною метою цієї роботи є дослідження оцінки формування дохідної частини державного бюджету в умовах нестабільності зовнішнього економічного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державний бюджет є невід'ємним атрибутом кожної країни та важливим інструментом реалізації економічної та соціальної політики. Дослідження проблем формування дохідної частини державного бюджету викликає інтерес, насамперед тому, що саме бюджет характеризує рівень економічного розвитку країни, і завдяки правильному здійсненню бюджетного процесу забезпечується економічна і соціальна стабільність та належний життєвий рівень населення [6].

Через державний бюджет органи державної виконавчої влади здійснюють реалізацію державної внутрішньої і зовнішньої політики, державне регулювання і стимулювання економіки, фінансування соціальної політики з врахуванням довгострокових інтересів країни. Збільшення асигнувань з державного бюджету сприяє зростанню сукупного попиту в економіці і, відповідно, збільшенню випуску продукції і зайнятості [1]. Аналіз та формування дохідної частини державного бюджету перш за все потрібен для детальної оцінки основних джерел надходження, динаміки їх змін, визначення факторів впливу, що призвели до відхилень по кожній статті доходів державного бюджету. Основними доходами державного бюджету України, які займають найбільшу питому вагу у їх структурі є податкові та неподаткові надходження, які сформовані відповідно до специфіки діяльності суб'єктів податкових відносин та особливостей їх функціонування.

Відповідно, податкові надходження до бюджету – це злагоджена взаємодія усіх елементів системи, функціонування яких характеризує стан, розвиток податкової системи загалом, зміну в динаміці під впливом зовнішніх факторів [8]. Формування податкових надходжень бюджету – це процес ініціації, адміністрування та акумулювання податків з застосуванням інструментів фіскального тиску. Наслідки застосування механізму мобілізації податкових надходжень та його роль у наповненні доходів державного бюджету відображається на динаміці цих надходжень та їхньої частки у доходах бюджету. Податкові надходження посідають важливе місце у бюджетних доходах, займають найбільшу питому вагу у структурі доходів бюджету, що у свою чергу впливає на соціально-економічний розвиток держави, а також є одним із інструментів державного регулювання економіки. Податкові надходження бюджету, їх формування, розподіл та використання є важливим елементом системи бюджетно-податкового регулювання економіки, значення якої посилюється в умовах трансформації економічної системи. На цій стадії економічних перетворень вплив держави

на розвиток економіки набуває непрямого характеру і реалізується шляхом проведення економічної, в тому числі бюджетної та податкової політики, послідовність та виваженість якої визначають темпи економічного зростання [6].

Неподатковими надходженнями є доходи від власності та підприємницької діяльності; адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності; власні надходження бюджетних установ та інші неподаткові надходження.

Розглянемо детально формування дохідної частини державного бюджету України (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка структура доходів державного бюджету України за 2015-2017 рр.

Показники	2015 р.		2016 р.		II квартал 2017 р.	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Податкові надходження	409 417,54	76,57	503879,43	81,76	294 913,45	74,68
Неподаткові надходження	120 006,49	22,44	103643,68	16,82	65 922,81	16,69
Інші надходження	7 507,70	1,40	9944,30	1,61	5 063,92	1,28
Доходи від операцій з капіталом	171,40	0,03	191,46	0,03	240,27	0,06
Цільові фонди	155,02	0,03	287,70	0,05	29 827,67	7,55
Офіційні трансферти	3 144,05	0,59	4171,58	0,68	3 168,05	0,80
Доходи, всього	534 694,81	100,00	616283,22	100,00	394 909,78	100,00

Джерело: розраховано за даними [2]

Аналізуючи дані таблиці, робимо висновок, що у структурі доходів державного бюджету України найбільшу питому вагу займають податкові надходження, які у 2016 році складають 81,76%, що у абсолютному вимірі складає 503879,43 млн грн, що на 94461,89 млн грн більше, ніж у попередньому році. За I півріччя 2017 року податкові надходження складають 294913,45 млн грн (74,68%). Неподаткові надходження у 2016 р. порівняно з попереднім роком зменшуються, і у абсолютному вираженні складають -16362,81 млн грн, що відповідно складає -5,62 в.п.

Інші надходження до державного бюджету займають невелику частку, яка у 2016 р. порівняно з 2015 р. зросла на 0,21 в.п. Відсоткової зміни доходів від операцій з капіталом у досліджуваних періодах не відбувається, внаслідок змін інших складових наповнення державного бюджету, проте в абсолютному значенні вони збільшуються на 20,06 млн грн. Цільові фонди у I півріччі 2017 р. займають 7,55% у структурі доходів, що на 7,5 в.п. більше, ніж у 2016 р., та 7,52 в.п., ніж у 2015 р. Щодо офіційних трансфертів, то їх питома вага протягом досліджуваних періодів зростає. Порівнюючи загальну суму доходів державного бюджету, спостерігаємо помітне їх збільшення у 2016 р. на 81588,41 млн грн, що пов'язано зі змінами в економічному середовищі країни, нестабільністю національної грошової одиниці, високим

рівнем інфляції, доларизацією економіки та іншими зовнішніми чинниками, які мають прямий вплив на формування дохідної частини державного бюджету.

Найбільшу частку протягом досліджуваного періоду в доходах бюджету становили податкові надходження (76,57-81,76%), таким чином, слід зазначити, що вони мають найбільший вплив на формування доходів державного бюджету України. Розглянемо більш детально, як саме змінилась структура статей доходів бюджету на рис. 1.

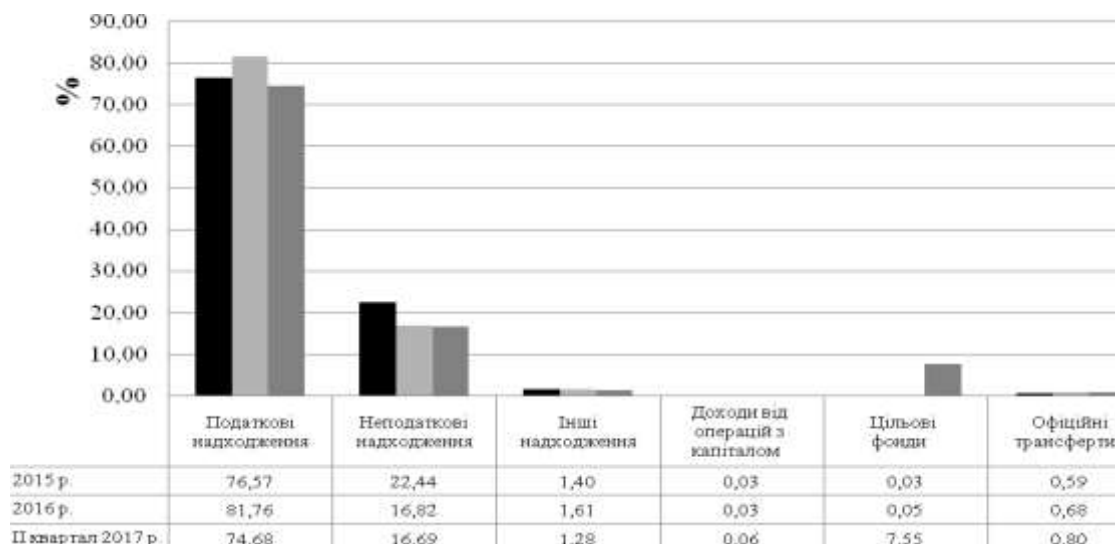

Рисунок 1 – Структура доходів державного бюджету України за 2015-2017 рр.

Джерело: побудовано за даними [2]

Отже, за результатами оцінки формування дохідної частини державного бюджету з 2015 по II кв. 2017 рр. спостерігається збільшення податкових надходжень та зменшення неподаткових надходжень.

Податкові надходження складаються з [8]:

- податку на доходи фізичних осіб (ПДФО);
- податку на прибуток підприємств (ПнП);
- рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів;
- внутрішніх податків на товари і послуги;
- зборів на паливно-енергетичні ресурси;
- податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції;
- інших податків.

Станом на 2016 рік зросли обсяги податкових надходжень майже з усіх податкових джерел. Один із винятків став податок на міжнародну торгівлю та зовнішні операції, а також збори на паливно-енергетичні ресурси (табл. 2).

**Структура податкових надходжень державного бюджету України
за 2015-2017 рр.**

Показники	2015 р.		2016 р.		II квартал 2017 р.	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Податки, на доходи, податки на прибутки, податки на збільшення ринкової вартості	79 838,32	19,50	114 154,59	18,52	66 214,07	21,73
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	39 803,82	9,72	44 092,21	8,73	25 662,25	8,42
Внутрішні податки на товари і послуги	241 562,98	59,00	325 628,51	64,46	196 698,09	64,55
Збори на паливно-енергетичні ресурси	7 245,43	1,77	278,97	0,06	15,24	0,01
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	40 300,81	9,84	20 370,98	4,03	11 147,93	3,66
Інші податки і збори	666,18	0,16	645,83	0,13	4 993,88	1,64
Всього	409 417,54	100,00	505 171,10	100,00	304 731,47	100,00

Джерело: розраховано за даними [2]

Аналізуючи структуру податкових надходжень державного бюджету України за 2015-2017 рр. спостерігаємо абсолютне зростання податків на доходи у 2016 р. порівняно з попереднім роком на 34316,27 млн грн, рентна плата має несуттєве збільшення, яке дорівнює абсолютному значенню 4288,39 млн грн. Внутрішні податки на товари і послуги також зросли на 84065,52 млн грн, проте збори на паливно-енергетичні ресурси зменшились на 6966,45 млн грн. Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції зменшились майже у 2 рази, та у 2016 р. зайняли 4,03% у загальній структурі доходів державного бюджету, що менше, порівняно з попереднім роком на 5,81 в.п. і пов'язано зі зменшенням обсягів зовнішньоторговельних операцій. Питома вага інших податків і зборів у структурі доходів державного бюджету майже не змінилась. Таким чином, у 2016 р. порівняно з 2015 р. податкові надходження зросли на 95753,56 млн грн.

Таким чином, збільшення податкових надходжень пов'язано зі зміною груп податків, ставок, за якими оподатковують суб'єктів податкових відносин, та є стимулом зростання соціальної напруги суспільстві, що починає виражатися в недовірі до дій державного апарату, тому випадків ухилення від сплати податків та існування тіньових схем ведення бізнесу стало значно більше. Відтік іноземних інвестицій та нестабільність національної валюти почали призводити до скорочень на підприємствах, зменшення обсягів їх виробництва або взагалі їх закриття. Актуальним у будь-який період економічного розвитку явищем є ухилення від сплати податків не тільки підприємств, які по різних причинах не мають можливості сплачувати податки, але й поширюється тенденція до несплати

податків фінансово здорових підприємств. Зменшення надходження рентної плати за транспортування та значне зменшення податку на міжнародну діяльність та зовнішні операції, пов'язане із скороченням обсягів зовнішньоторговельних операцій. При цьому також зазнала змін і структура аналізованих податків: внаслідок різкого скорочення обсягів імпорту відбулося зменшення частки ввізного мита та відповідне збільшення частки вивізного у загальній структурі податків.

Структура неподаткових надходжень – це доходи від власності та підприємницької діяльності; адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності; власні надходження бюджетних установ та інші неподаткові надходження (табл. 3).

Таблиця 3

Структура неподаткових надходжень державного бюджету України за 2015-2017 рр.

Показники	2015 р.		2016 р.		II квартал 2017 р.	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Доходи від власності та підприємницької діяльності	71 084,84	59,23	51 589,94	49,78	41 466,93	62,90
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	15 008,33	12,51	8 026,63	7,74	4 411,64	6,69
Інші неподаткові надходження	7 507,70	6,26	9 944,30	9,59	5 063,92	7,68
Власні надходження бюджетних установ	26 405,61	22,00	34 082,81	32,88	14 980,31	22,72
Всього	120 006,49	100,00	103 643,68	100,00	65 922,81	100,00

Джерело: розраховано за даними [2]

На основі даної таблиці можемо зробити висновок, про те, що доходи від власності та підприємницької діяльності займають найбільшу питому вагу у структурі неподаткових надходжень, проте їх сума у 2016 р. порівняно з попереднім роком зменшилась на 19494,90 млн грн, що у відносному вираженні складає 27,42%. Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності також мають тенденцію до зниження, яка проявляється у зменшенні на 46,51%, що у абсолютному виразі складає -6981,70 млн грн. Інші неподаткові надходження та власні надходження бюджетних установ мають тенденцію до зростання у 2016 р. на 32,45 та 29,07% відповідно.

Основними проблемами формування неподаткових надходжень у дохідній частині державного бюджету є зменшення доходів від власності та підприємницької діяльності, причиною якого є відсутність коштів, що перераховуються до бюджету НБУ.

Отже, оцінка формування дохідної частини бюджету являє собою сукупність усіх складових, які наповнюють його для функціонування

держави та виконання нею своїх першочергових обов'язків соціального, економічного та культурного розвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування бюджету відбувається за рахунок податкових, неподаткових надходжень, цільових фондів, офіційних трансфертів, доходів від операцій з капіталом, а також від урядів зарубіжних країн та місцевих організацій. Дохідна частина бюджету забезпечує виконання державою покладених на неї функцій соціально-економічного розвитку. Основними проблемами формування доходів державного бюджету є: знаходження нових джерел оподаткування і підвищення ставок податків, що в першу чергу призводить до ухилення сплати податків і ненадходження доходів; нестабільність національної валюти та відтік іноземних інвестицій, що призводить до скорочень на підприємствах, зменшення обсягів їх виробництва або взагалі закриття; зростання інфляції, що перш за все відображається в імпортних товарах, і завдяки цьому відбувається зменшення ввезення товарів; ухилення від сплати податків не тільки підприємств, які по різних причинах не мають можливості сплачувати податки, але й поширюється тенденція до несплати податків фінансово здорових підприємств; значне зменшення податку на міжнародну діяльність та зовнішні операції, що пов'язане зі зменшенням обсягів зовнішньоторговельних операцій. Таким чином, необхідно знайти ефективні шляхи вдосконалення щодо формування доходів бюджету шляхом активізації створення в країні новоствореної вартості, що забезпечить зростання податкових надходжень до державного бюджету.

Список використаних джерел

1. Бачо Р. Й. Стан формування доходної частини бюджету України в сучасних кризових умовах / Є. Й. Бачо, Й. Иллар // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – 6 с.
2. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2015-2017 роки [Електронний ресурс] / Державна Казначейська Служба України. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>
3. Про Державний бюджет на 2015 рік [Електронний ресурс] : закон України №80-8 від 28.12.2014 р. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T140080.html. – Назва з екрана.
4. Про Державний бюджет на 2016 рік [Електронний ресурс] : закон України №928-8 від 25.12.2015 р. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T150928.html. – Назва з екрана.
5. Про Державний бюджет на 2017 рік [Електронний ресурс] : закон України № 1801-VIII від 21.12.2016 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1801-19/page2>.
6. Нікітішин А. О. Податкові надходження: сучасний стан та роль у бюджетній політиці [Електронний ресурс] / А. О. Нікітішин, І. С. Хозінська, В. В. Пасічник. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/32_PRNT_2013/Economics/3_149335.doc.htm.
7. Фінансовий портал “Міністерство фінансів України”: “Валовий внутрішній продукт України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfi.com.ua/index/gdp/>.
8. Юрій С. І. Бюджетна система України / С. І. Юрій, Й. М. Бескид. – К.: НІОС, 2011. – 400 с.

V. Motchanyy. Assessment of the formation of the refugee part of the state budget of Ukraine.

The article deals with the features of the formation of the revenue part of the budget, analyzed the structure of the state budget revenues, which includes tax and non-tax revenues, official transfers, trust funds, income from capital operations and other receipts, the dynamics of their changes are presented and calculated, the main problems, affect the change in the structure of state budget revenues. The essence of the concept of “state budget”, “tax revenues”, “non-tax revenues”, “formation of tax revenues of the budget” is revealed.

Keywords: state budget, budget revenues, capital, non-tax revenues, tax revenues, taxes, official transfers, trust fund.